

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ситник Г.П.,

*доктор наук з державного управління, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
Президент ГО “Академія національної безпеки”*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗРОБКИ НОВОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Протягом тривалого періоду утвердження незалежності України супроводжувалося двома взаємопов'язаними та досить суперечливими процесами. З одного боку – вирішенням складних проблем національно-державного будівництва, з іншого – осмисленням ролі і місця України, як держави молодій демократії, у новій архітектурі міжнародних стосунків. Події останнього часу стали потужним суспільним сигналом назрілої потреби більш чіткого визначення стратегічних пріоритетів і цілей подальшого розвитку України.

Саме тому 28 серпня 2014 року на засіданні Ради національної безпеки та оборони України було прийняте рішення щодо розробки нової Стратегії національної безпеки України (введено в дію Указом Президента України від 24 вересня 2014 року № 744).

Якою має стати вказана стратегія? Які принципи мають бути покладені в основу її розробки? На яких стратегічних цілях політики національної безпеки та загрозах щодо їх досягнення має бути акцентована увага? І звичайно ж, якими будуть ініціативи політичного керівництва щодо невідкладних заходів, спрямованих на підвищення ефективності системи забезпечення національної безпеки, що мають бути покладені в основу реформування сектору безпеки і оборони нашої держави. Звичайно, у своїй доповіді викласти комплексне бачення стосовно порушених питань неможливо.

Водночас вважаю за доцільне зосередити Вашу увагу на деяких теоретичних та практичних аспектах розробки Стратегії національної безпеки (далі – Стратегія НБ).

Як відомо, сьогодні Україна намагається перейти на “західні стандарти” в питаннях управління національною безпекою. Тому чинним законодавством передбачена розробка концепцій, доктрин та стратегій національної безпеки, як керівних документів у сфері забезпечення національної безпеки. Це обумовлено тим, що ефективність державного управління значною мірою залежить від якості рішень, які знаходять своє відображення у вказаних концепціях, доктринах і стратегіях. Безумовно, вони повинні адекватно відображати

потреби національного розвитку та реалії життєдіяльності держави, її можливості.

У зв'язку з цим передусім варто зазначити, що при розробці керівних документів з питань забезпечення національної безпеки в провідних демократичних країнах дотримуються таких низки принципів:

пріоритет прав і свобод людини;

дотримання балансу життєво важливих інтересів людини, суспільної групи, суспільства та держави;

верховенство права та дотримання законності;

забезпечення взаємної відповідальності людини (індивіду), групи, суспільства та держави по забезпеченню національної безпеки;

пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів соціального, міжетнічного, міжконфесійного характеру як на національному, так і на міжнародному рівнях;

чітке розмежування повноважень та відповідальності в системі забезпечення національної безпеки.

підтримання наукових досліджень в області національної безпеки на належному рівні;

адекватність і своєчасність проведення заходів щодо захисту національних інтересів існуючим загрозам;

гнучке і оперативне реагування на надзвичайні ситуації;

оптимізація цивільно-військових відносин;

дотримання норм міжнародного права та належне виконання міжнародних зобов'язань;

повага суверенітету інших держав та невтручання у їх внутрішні справи;

дотримання територіальної недоторканості та цілісності інших країн;

активна участь у міжнародних структурах безпеки (якщо вказана участь не шкодить національним інтересам) у тому числі активна участь у світовому розподілі сфер діяльності щодо підтримки міжнародної безпеки.

Не без підстав вважається, що дотримання цих принципів є ключовою умовою забезпечення національної безпеки, що вони мають визначати стратегічні напрямки практичної діяльності органів державного управління щодо реалізації національних інтересів.

Другим важливим аспектом є те, що на Заході розробка керівних документів у цій сфері передбачає певну організацію процесу стратегічного мислення, заснованого на комплексному використанні таких понять як "Ціль", "Засіб", "Спосіб". При цьому на стратегічному рівні державного управління виділяють національну стратегію держави, під якою розуміють загальну діяльність держави в області внутрішньої і зовнішньої політики з використанням всіх джерел впливу (політичного, економічного, воєнного та інших), а також Стратегію НБ.

Тобто Національна стратегія держави у сукупності розглядає всі питання, які мають відношення до діяльності держави. Часто це сукупність документів концептуального характеру та законодавчих актів. Вона визначає систему національних інтересів і основних державних цілей у внутрішній і зовнішній

політиці, напрями розподілу наявних у держави ресурсів (засобів), дозволених способів їх використання.

Стратегія НБ направлена на протидію викликам та загрозам національним інтересам. Саме *акцент уваги на загрозах* принципово відрізняє її від Національної стратегії держави. Остання охоплює *всі* питання *практичної діяльності* по забезпеченню безпеки у політичній, війсьній та інших сферах діяльності держави.

Водночас провести чітку межу між Національною стратегією держави та Стратегією НБ важко. У даному випадку критерієм може бути факт використання чи невикористання державою сили (економічної, політичної, військової тощо) для здійснення впливу, підтримки, контролю чи прямого примусу. Сутність та функціональне призначення Стратегії НБ, як раз і полягає в аналізі та обґрунтуванні умов, за яких і яким чином буде використовуватися вказана сила держави (мається на увазі та чи інша комбінація інструментів елементів державної влади – військових, економічних, політичних, інформаційних тощо).

Тобто Національна стратегія держави визначає *загальну* діяльність держави щодо її внутрішньої та зовнішньої політики з використанням всіх важелів впливу (інструментів державної влади) у контексті забезпечення безпеки держави. Ці документи мають визначати систему національних інтересів і цілей, принципів напрями розподілу наявних у державі ресурсів.

Стосовно України, то це можуть бути основні законодавчі акти з питань національної безпеки, щорічні та позачергові послання Президента України до Верховної Ради України тощо. Що ж до Стратегії НБ, то вона має забезпечити *концентрацію практичних* зусиль держави, спрямованих на протидію (нейтралізацію) загроз життєво важливим національним інтересам (а точніше: визначеним на основі вказаних інтересів пріоритетним національним цілям на деяку середньострокову та довгострокову перспективу).

Таким чином, Стратегія НБ – керівний нормативний документ у сфері забезпечення національної безпеки, головною метою якого є забезпечення *практичної* підтримки національних інтересів з боку держави. Відтак вказана стратегія є основою для розробки відповідних програм за складовими державної політики національної безпеки, а визначені нею завдання (заходи) є обов'язковими для виконання органами державної влади.

Накопичений досвід розробки Стратегій НБ (у тому числі й вітчизняний) дозволяє стверджувати, що вказаний процес має розглядатися з одного боку, як мистецтво стратегічного планування, а з іншого – як наука використання наявних та створення додаткових (що є надзвичайно важливим!) можливостей держави (політичних, економічних та інших), її збройних сил у мирний та воєнний час для досягнення національних цілей.

Окрім того варто зазначити, що система забезпечення національної безпеки – це взаємопов'язана сукупність організаційних структур та певного процесу прийняття й реалізація управлінських рішень. При цьому необхідно одночасно відслідковувати критичні параметри у таких сферах:

оборона (забезпечення суверенітету, територіальної недоторканості та політичної незалежності);

економіка (забезпечення добробуту суспільства, стійкого господарського зростання та технологічного прогресу, раціональної участі в міжнародному розподілі праці);

суспільний устрій (базисні характеристики захисту конституційного ладу, корекції визначених процедур забезпечення правонаступності влади тощо);

соціальна політика (передусім сукупність параметрів, які характеризують стан соціальної напруженості у суспільстві та ефективність соціальної політики);

навколишнє середовище (сукупність параметрів, які характеризують стан оточуючого середовища).

З огляду на це необхідно вказати на деякі принципові обставини, які здійснюють сьогодні вплив на структуру та зміст Стратегії НБ *будь-якої* країни, а також її практичну реалізацію.

1. Руйнування біполярної системи трансформувало проблему прийняття тих чи інших рішень щодо забезпечення національної безпеки із двомірної в багатомірну задачу. Образно кажучи, мова йде про те, що розв'язання задач, пов'язаних з розробкою Стратегії НБ знаходяться в деякому об'ємному багатомірному просторі, де все активніше проявляють себе інші суб'єкти міжнародних відносин та суспільні процеси, які раніше були скоординовані біполярною системою. Це означає, що структурно-функціональна простота біполярної системи сприяла певному ступеню надійності та прогнозованої спрямованості аналізу загроз міжнародній стабільності та національній безпеці. За її відсутності визначення цілей у підтримку національних інтересів і розробка ефективних стратегій, спрямованих на їх досягнення, перетворилося у дуже складну проблему.

Саме складність цієї проблеми, часто призводить до досить гострих дебатів у тій чи іншій країні, наприклад, стосовно найбільш ефективної аналітичної основи: політичного реалізму, конструктивізму, лібералізму тощо при виборі концептуального підходу щодо забезпечення національної безпеки, або ж при виборі національної стратегії держави: активізувати участь у міжнародних справах та розв'язанні тих чи інших глобальних проблем безпеки чи, навпаки – повністю зосередитися, так би мовити, виключно на “внутрішніх” проблемах.

2. Інтенсифікація процесів глобалізації із-за дуже різного рівня розвитку країн породила низку додаткових проблем стратегічного порядку. Серед них, зокрема, загострення несумісних між собою цінностей. Так, пара цінностей “свобода і рівність”, трансформуються в дилему: “відкрите” чи “закрите” суспільство. Вказана дилема може бути сформульована також таким чином: або за найвищу цінність у зовнішній та внутрішній політиці вважати забезпечення пріоритету прав і свобод людини (як головну передумову її прогресивного розвитку, а отже і безпеки, одночасно сприймаючи світ, де є дуже багаті та дуже бідні, як об'єктивну необхідність) – ліберально-демократичний підхід, або такою цінністю визнати “рівність”, а для цього необхідно “поділити все по

справедливості”, тобто мова йде про підхід, який тією чи іншою мірою сповідують політичні партії та їх прихильники соціалістичного спрямування.

Проте історичний досвід багатий прикладами, що у в останньому випадку фатально неминучим є обмеження прав і свободи індивіду практично у всіх сферах суспільного життя. Наприклад, прагнення й потреби індивіду бути багатшим, так би мовити “виділятися із загальної маси” (як у духовному, так і в матеріальному вимірах) мають бути поставлені під жорсткий адміністративно-політичний, економічний та ідеологічний контроль. Тому виникає ще одна проблема – необхідність переоцінки ролі держави в сучасному світі в контексті її можливостей та механізмів по забезпеченню стійкого і безпечного суспільного розвитку (у контексті забезпечення “золотої середини” між вказаними підходами при розробці та реалізації Стратегії НБ).

3. Визначення національних інтересів і цілей, їх пріоритетності, а отже і розробка стратегій, спрямованих на їх досягнення, перетворилося у ще більш складну проблему, бо значно активізувалася у глобальному масштабі низка не “традиційних” загроз міжнародній стабільності та національній безпеці.

Їх чимало, але передусім це: міжнародний тероризм; різноманітні форми воєвничого сепаратизму, головною метою якого є *безумовне* відокремлення, а отже і руйнація територіальної цілісності держави; глобальні проблеми безпеки (особливо, екологічна та енергетична); поява та нарощування могутності нових міжнародних центрів економічної, політичної та воєнної сили, які фактично перебувають у стані інформаційно-психологічної війни між собою (а не тільки тектонічні зсуви між раніше існуючими центрами); намагання деяких країн стати володарями ЗМУ; суперечності ціннісного характеру в їх загальноцивілізаційному вимірі (окреслені С.Хантінгтоном, як “зіткнення цивілізацій”); організована злочинність, яка набула глобальних масштабів; все більш очевидна ерозія норм міжнародного права, а відтак й нездатність існуючих структур міжнародної безпеки (ООН, ОБСЄ та інш.) запобігати та врегульовувати міждержавні та внутрішні збройні конфлікти.

Як відомо, в Україні впродовж років незалежності відбувалися складні та досить суперечливі зміни в всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави. Значною мірою вони були об’єктивними та пов’язані з кардинальною переоцінкою цінностей, а отже і з певними суперечностями суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку, які постійно породжували загрози національній безпеці, зокрема суспільно-політичній стабільності. На жаль, вказані не “традиційні” загрози міжнародній стабільності значно загострили об’єктивні суперечності суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку України і, як наслідок – на порядок зросли загрози її державному суверенітету та територіальній цілісності.

Зокрема, Російська Федерація в порушення двосторонніх угод, засад добросусідства анексувала частину української території – Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, здійснює низку заходів щодо підтримки сепаратистів в Донецькій та Луганській областях та щодо подальшого утримання нашої держави в політичній та економічній залежності від неї. Водночас, з іншого боку, катастрофічно зростає економічна залежність України

від МВФ та інших міжнародних фінансових інститутів, що не може не призводити до зростання загроз її економічному, а відтак і політичному суверенітету.

Таким чином, вказані обставини породжують низку непростих проблем забезпечення національної безпеки, розв'язанню яких і має слугувати розробка нової Стратегії НБ.

Як ми вже зазначали, сьогодні на вітчизняних теренах накопичено певний досвід щодо визначення національних інтересів, цілей та стратегічних пріоритетів у сфері забезпечення національної безпеки, концепцій (концептуальних підходів) та стратегій спрямованих на їх досягнення. Аналіз вказаного досвіду показує, що, як правило, описують взаємовідношення між такими, так би мовити “змінними” як: власне стратегія (той чи інший її варіант); збройні сили; загрози; національні інтереси (цілі); ресурси (засоби), що можуть бути виділені для вирішення того чи іншого завдання; умови та способи забезпечення безпеки.

При цьому у процесі розробки Стратегії НБ найчастіше передбачають побудову ієрархії національних інтересів (цілей) інтуїтивно, без подальшого врахування впливу на вказану ієрархію наслідків реалізації обраної стратегії (яка вбачається раціональною). Тому зміна будь-якої із вказаних “змінних” (загроз, ресурсів, стану збройних сил і т.д – див. вище) призводить до порушення балансу між ними, тобто до невідповідності між “змінними”, а це в тій чи іншій мірі потребує перегляду й інших “змінних”.

Так, маємо визнати, що до викликів та загроз, зумовлених зміною геополітичних та гео економічних пріоритетів державної політики України, виявилися не готовими як сили та засоби сектору безпеки, зокрема, Збройні Сили України, так і значна частина населення Автономної республіки Крим, Донецької та Луганської областей. Це значною мірою дозволило Російській Федерації анексувати вказану республіку та стимулювати (підтримувати) сепаратизм в цих областях, що призводить до руйнації територіальної цілісності держави. Це одна із причини необхідності зміни чинної Стратегії НБ. Інший приклад, обмеженість засобів у воєнній сфері у їх, так би мовити, технологічному вимірі, обумовив прийняття Російською Федерацією низки документів (зокрема Воєнної доктрини), які умовно можна назвати “стратегією ядерного залякування”, оскільки вони передбачають можливість превентивного застосування ядерної зброї.

Безумовно, аналіз вказаних перемінних є необхідним. Але, загалом, він більшою мірою передбачає пояснення та опис проблеми забезпечення національної безпеки, так би мовити, у статичній, прогноз динаміки розвитку та шляхів розв'язання вказаної проблеми.

Тому ці підходи певною мірою можуть бути використанні при розробці документів концептуального характеру (в силу відносно довгострокового їх характеру), але не варто їх використовувати при розробці Стратегії НБ. Головний недолік статично-описових підходів – значна невизначеність у відповіді на питання – як визначати цілі та як їх класифікувати по пріоритетах? Тому при розробці Стратегії НБ виникає ситуація, коли саме вона (Стратегія) й

визначає кінцеві цілі, що недопустимо, бо *головна мета вказаної стратегії – визначити засоби та способи щодо досягнення цілей (у контексті адекватної відповіді на виклики та загрози щодо їх досягнення)*.

Звичайно, можливим є й підхід, коли при розробці Стратегії НБ головна увага приділяється одній із змінних, яка її розробниками розглядається у якості детермінанти. Так буває досить часто. Наприклад, при плануванні структури та чисельності збройних сил такою детермінантою можуть бути загрози, ті чи інші технології або наявні ресурси. Оптимальне рішення (оптимальний варіант Стратегії НБ) полягає, відповідно: в розробці заходів щодо нейтралізації загроз; використанні переваг технологій; розробці плану найбільш ефективного використання наявних ресурсів.

Так, якщо детермінантою є ресурси, то розробники Стратегії НБ стануть відстоювати необхідність заміни існуючої стратегії застосування її “силового” компонента – збройних сил, що, як правило, передбачає розширення або уточнення завдань, які на них покладаються і, відповідно, переорієнтацію спрямованості їх розвитку та структури (в залежності від того збільшуються ресурси чи зменшуються). При цьому в процесі розробки Стратегії НБ важливим може бути, наприклад, прийняття політичного рішення щодо надання права збройним силам нанесення превентивного удару, розширення або звуження географічних масштабів застосування, перегляд їх головних завдань у контексті інтегрального вектора ймовірних загроз у воєнній сфері тощо.

В кінцевому рахунку при розробці Стратегії НБ, прихильники підходу орієнтації на ресурси, у разі їх суттєвого обмеження, будуть відстоювати заміну стратегії, яка передбачає розвиток збройних сил, здатних вести широкомасштабну війну проти будь-якого агресора на такий її варіант, в межах якого збройні сили зможуть успішно брати участь лише, наприклад, в одному-двох прикордонних конфліктах. Вони будуть обґрунтовувати свою позицію тим, що існуючі сили (ресурси) не зможуть забезпечити виконання першого варіанта стратегії (“кругова оборона”), з огляду на результати аналізу можливого характеру ймовірних загроз і наявних ресурсів. Зауважимо, що саме такий підхід свого часу було реалізовано в Державній програмі реформування та розвитку ЗС України, коли було прийняте рішення щодо відмови від організації “рівномірної кругової оборони” території держави й зосередження основних зусиль на відбитті можливої агресії лише на декількох оперативних напрямках.

Коли ж акцентується увага на загрозах, може статися, що національні цілі стануть функцією тієї чи іншої загрози. Але з’являється ризик надмірної реакції на загрозу із залученням ресурсів, неадекватних ступені важливості досягнення цілі у контексті забезпечення національної безпеки в цілому.

Таким чином при розробці управлінських рішень, спрямованих на досягнення національних цілей, той чи інший її варіант стратегії; збройні сили; загрози; національні інтереси (цілі); ресурси (засоби), що можуть бути виділені для вирішення того чи іншого завдання; умови та способи забезпечення безпеки є по суті лише *вихідними передумовами* процесу забезпечення

національної безпеки. Акцентування уваги на одній із перемінних не дає можливості скласти з окремих деталей загальну картину вищевказаного процесу. *Тільки національні інтереси та визначені на їх основі національні цілі є вирішальними змінними.* Так, життєво важливі національні інтереси залишаться такими незалежно від наших оцінок загроз їх реалізації і, відповідно, наших рішень щодо необхідних заходів для захисту вказаних інтересів. *Саме вони відображають бажаний кінцевий стан об'єкту національної безпеки, спонукають до його досягнення, а не фактори процесу досягнення цього кінцевого стану.*

Тому найбільш логічним підходом при розробці Стратегії НБ необхідно вважати підхід, за якого основою розробки стратегії є ієрархія національних інтересів і цілей. Цей підхід передбачає перехід від національних інтересів до національних цілей та від останніх до засобів і способів їх досягнення.

Практична реалізація вищеназваного підходу передбачає передусім класифікацію національних інтересів за категоріями та рівнями важливості. Категорії використовують для кращої структуризації національних інтересів. Як на нашу думку, доцільно інтереси розподіляти за трьома категоріями: *безпека (захист батьківщини); добробут; цінності.* Водночас варто зазначити, що загалом розподіл інтересів за категоріями має досить умовний характер, оскільки один і той же національний інтерес одночасно може мати відношення до кількох категорій. Окрім того певні суперечки між розробниками Стратегії НБ можуть виникнути при визначенні *рівня (ступеня) важливості* того чи іншого інтересу. Як правило, тут важко досягти єдиної думки.

Тому при розробці Стратегії НБ реалізація підходу, в основі якого ієрархія національних інтересів, також не дозволяє здолати значну долю суб'єктивізму, бо завжди можна висунути ті чи інші аргументи, як на підтримку запропонованої ієрархії, так і проти неї. Особливо це проявляється в переломні (кульмінаційні) етапи національного розвитку та системи міжнародних відносин.

Значним недоліком цього підходу є також те, що держава, яка відмовляється від досягнення того чи іншого національного інтересу (або відкладає його в часі на невизначений термін), фактично обмежує потенційну свободу своїх дій, спрямованих на забезпечення національної безпеки. Може статися так, що "ціна" досягнення інтересу, який сьогодні було визначено як менш важливий у порівнянні з іншими інтересами, але щодо якого згодом будуть *вимушені* прийняти протилежне рішення, може бути значно більшою, ніж якби таке рішення було прийняте "сьогодні" (передусім мова йде про необхідні засоби (ресурси) та ризики, пов'язані з досягненням вказаного інтересу).

Показовим у цьому відношенні є стратегічне для України питання щодо європейської та євроатлантичної інтеграції. У 2003 році на законодавчому рівні були закріплено положення, що Україна має намір стати членом НАТО. Впродовж кількох років з боку НАТО та України було здійснено низку важливих заходів, спрямованих на підписання Плану дій щодо набуття членства в Альянсі (далі – ПДЧ). Але в силу низки причин (як на наш погляд, у

тому числі із-за відсутності належної активності з боку вищого політичного керівництва України) ПДЧ не було підписано. В подальшому (у 2010 році) за ініціативи нового Президента України (В.Януковича) на законодавчому рівні положення, що Україна має намір стати членом НАТО, було вилучено. Натомість, Україна оголосила про свій позаблоковий статус. Сьогодні, вище політичне керівництво знову проголосило про намір стати членом НАТО і визначило його як життєво важливий інтерес. І треба бути відвертими – сьогодні таке рішення є значною мірою вимушене, бо Збройні Сили України не здатні самостійно забезпечити територіальну цілісність. Окрім того, його реалізація вимагає більших ресурсів, а практична реалізація пов'язана з більшими ризиками та загрозами не тільки національній, а й європейській безпеці, ніж у 2003 році і навіть у 2008 році, коли можна було підписати ПДЧ.

В кінцевому підсумку, навіть коли має місце суспільно-політична єдність щодо запропонованої сукупності національних інтересів, ієрархія інтересів є не більше ніж загальною передумовою забезпечення національної безпеки. З неї *не випливає*, що реальне значення конкретної цілі, спрямованої на досягнення інтересу, відповідає категорії та рівню важливості інтересів, з якою ціль пов'язується. Тому варто обов'язково брати до уваги потенційний збиток інтересам держави (якщо інтерес не буде реалізовано) та його актуальність (значущість) в цілому для національної безпеки.

В кінцевому підсумку можна стверджувати, що визначення ієрархій національних інтересів (цілей) і на цій основі їх пріоритетності та їх врахування при розробці Стратегії НБ завжди відображає певний відтінок політичної доцільності та стереотипи політичного мислення. Тому завжди має місце інтуїтивність. Розробники Стратегії НБ, як правило, пропонують готові висновки, не вказуючи процесу аналізу, який власне привів до цих висновків. Це означає, що в контексті зниження рівня невизначеності при розробці Стратегій НБ не варто очікувати від підходів, які ґрунтуються на ієрархії національних інтересів і цілей більшого, ніж вони можуть дати.

Водночас заперечувати важливість інформованої інтуїції фахівців при розробці Стратегії НБ було б неправильно. Вона й у подальшому буде відігравати значну роль. Суперечливість та різноманітність чинників, які здійснюють вплив на національну безпеку, сьогодні не дозволяє *строго формалізувати процес* визначення національних інтересів, цілей та розробку стратегії, направленої на їх досягнення. Не варто сподіватися на це й у майбутньому, в силу ускладнення та суперечливості умов, в яких приходиться забезпечувати національну безпеку, умов, які практично не піддаються більш достовірному кількісному виміру.

Очевидно, якщо проблема відносно проста, наявна інформація та формалізовані процедури її опрацювання можуть дати бажаний рівень впевненості в оптимальності прийнятого рішення щодо забезпечення національної безпеки. Але більшість проблем щодо забезпечення національної безпеки стають все складнішими. Отримати за допомогою “інтуїції” рішення, яке дозволяє ефективно розв'язати проблему, стає все важче.

Тому сьогодні актуальним є розробка підходів, які б дозволяли зменшити вплив невизначеності та суперечливості факторів, які негативно позначаються на надійності та на виборі того чи іншого управлінського рішення щодо забезпечення національної безпеки. Цю проблему доцільно вирішувати шляхом *аналізу процесу прийняття управлінського рішення*, органічною складовою якого має бути також аналіз динаміки та параметрів розвитку ситуації, в тому числі використовуючи й “інформовану” інтуїцію.

Звичайно ж нова Стратегія НБ має не тільки запропонувати конкретні заходи, спрямовані на відновлення територіальної цілісності України та забезпечення її політичного та економічного суверенітету. Це очевидно. Стратегія НБ має передбачити активізацію наявних та створення додаткових можливостей стосовно зниження вкрай негативного та системного впливу на національну безпеку таких чинників.

1. Українські інституції є відносно слабкими в питаннях прийняття законодавчих актів, виборі політики, пошуку консенсусу, необхідних для того, щоб накреслити шляхи подальшого розвитку та досягти довгострокового політичного, соціально-економічного добробуту.

2. Більшість проблем державного будівництва, суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку остаточно не вирішені, що можна пояснити високим рівнем невпевненості населення і нерозуміння ним процесів, що відбуваються.

3. Українське суспільство значною мірою значною мірою є дуже неоднорідним, як політично, так економічно (особливе занепокоєння викликає незбалансованість інтересів соціальних груп, суспільства та держави).

4. Кризові явища, які сприяли розпаду СРСР та набуттю незалежності Україною, продовжують мати місце і сьогодні, але працюють вже проти суверенної України. Ситуація ускладнена втратою колишніх регулятивних механізмів у різних сферах суспільного життя та значних ресурсів, виникненням нових проблем, зокрема, зростає притуплення солідарної суспільної поведінки та сепаратистські настрої на певних територіях, які підживлюються ззовні.

5. Українське громадянське суспільство продовжує залишатися слабко розвиненим, що дозволяє функціонувати органам державної влади без надійного контролю з його боку.

6. Продовжує залишатися досить значна невизначеність українського суспільства, що творить світоглядно-психологічну атмосферу, в якій стають досить умовними фундаментальні поняття суспільного життя суверенної держави (“суверенітет”, “нація”, “національні інтереси” та інші).

7. Життєво важливі проблеми суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку українського суспільства, реалізації національних інтересів стають предметом дослідження та обговорення, як правило, тоді, коли вони вкрай загострилися, а кризова ситуація переростає в кризу. Тому більшість уявлень про національні інтереси, ґрунтуються здебільшого на логіці – “краще бути здоровим і багатим, ніж бідним і хворим”.

8. Стратегія НБ має бути спрямованою на комплексне вирішення низки взаємопов'язаних проблем, пов'язаних із адекватним реагуванням на загрози національним інтересам. Це може створити напруженість, конфліктність та непослідовність як при її розробці, так і в процесі реалізації. Головна причина полягає в обмеженості в ресурсах, які можуть бути спрямовані на вирішення тієї чи іншої проблеми, тобто в виборі та “ціні” інструментів політики, за допомогою яких передбачається досягнення цілей Стратегії НБ, а отже і дискусій навколо вибору пріоритетів спрямування вказаних ресурсів. Вказаний чинник сьогодні особливо проявляється в Україні.

9. Економічні диспропорції у розвитку регіонів України та політичні спекуляції навколо наявних соціокультурних відмінностей (етнічних, мовних, релігійних та ін.) призводять до накопичення небезпечного потенціалу міжрегіонального відчуження, провокування сепаратистських настроїв, а відтак є загрозою цілісності українського суспільства та держави. Регіони впродовж століть зазнавали різних цивілізаційних впливів, тому соціальна реальність на окремих територіях сприймається по-різному. При цьому регіональні елітні групи працюють у рамках різноспрямованих парадигм, що дозволяє Центру вимагати від їх представників виголошувати потрібні йому гасла. Але у підсвідомості кожного політика та населення регіонів дає про себе знати закладена століттями ментальна модель, яка детермінує їх вчинки.

10. Проблема відповідності пропонованих елітами схем політичної мобілізації магістральним напрямом світового цивілізаційного розвитку є непростюю для кожної „молодої” держави. Завжди існує дисбаланс між самоствердженням і адаптацією до викликів часу. Але особливо небезпечним він є, коли конфлікти, які виникають на його основі, мають географічний вимір. У такому разі загроза територіальній цілісності перестає бути гіпотетичною. Тому яким би гострим не було суперництво регіональних еліт не можна допускати переростання його у ворожість. А така тенденція в Україні намітилася, що підтверджується використанням образу “п'ятої колони” для характеристики не лише окремих політичних противників, але й регіональних спільнот. Незалежно від того, хто призначається на роль “п'ятої колони” – російськомовні громадяни чи “нащадки бандерівців” – ця риторика розколює суспільство, стримує процес консолідації, який має базуватися навколо життєво важливих національних інтересів.

11. Впродовж років незалежності України інтереси елітних груп були головним чином спрямовані на досягнення впливів на політичні інститути з метою отримання владних важелів. Структура владної еліти формувалася переважно на корпоративних, клієнт-патрональних, лобістських засадах. Пошук нових комунікаційних моделей відбувався у руслі доступу до ресурсів і групування навколо нових фінансових й інформаційних потоків. Корпоративізм із неприхованими егоїстично-груповими орієнтаціями, безперервна і жорстка конкуренція за статус, привілеї, контроль над ресурсами зумовив домінування ситуативних форм самоідентифікації – “тіньову” структуру взаємовідносин на всіх рівнях управління. Тому загальнонаціональні інтереси не стали домінантою розвитку та формування національної ідентичності під гаслом: “Ми – українці!”. Внаслідок цього в країні періодично реанімуються ідеї

федералізму та сепаратизму. Суспільство опинилося на межі, за якою подальша політизація регіональних відмінностей загрожує національній безпеці.

12. Еліти, які орієнтуються на загальноцивілізаційні цінності та життєво важливі національні інтереси, забезпечують своїм державам стає зростання. Такі держави успішно уникають багатьох пасток, створених внаслідок міжрегіональних і міжетнічних конфліктів та не опиняються в епіцентрі ідентифікаційних криз. У зв'язку з цим виникає необхідність переінсталювати регіональні особливості України з дезінтеграційного фактору в сучасних умовах на об'єднуючі модулі, які в короткостроковій перспективі сформулюють загальнонаціональні принципи суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку України. Тому необхідність комплексної оцінки цих тенденцій при розробці та впровадженні Стратегії НБ є вкрай важливою.

13. Політика національної безпеки має ієрархічну структуру, в якій необхідно виділяти стратегічний, оперативний та тактичний рівні. Будь-яка держава не в змозі одночасно охопити весь комплекс проблемних питань у сфері національної безпеки і приступити до їх вирішення. Є досить очевидні обмеження на засоби та ресурси, які є в її розпорядженні, способи їх застосування. Звідси необхідність визначення пріоритетних національних цілей, які мають бути *уточнені* при розробці Стратегії національної безпеки.

В кінцевому ж підсумку, на моє глибоке переконання, принципові положення нової Стратегії НБ мають ґрунтуватися на необхідності адекватного реагування на загрози та виклики сучасності, потребі формування більш ефективної системи забезпечення національної безпеки, бо Україна перебуває на межі реальних загроз, що динамічно змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, які все більше набувають ознак збройного протистояння з Російською Федерацією. Вказані виклики та загрози зумовлюють об'єктивну необхідність кардинального реформування сил із засобів сектору безпеки та активної участі України в системах колективної безпеки.

З іншого ж боку, Стратегія НБ має підтвердити відданість народу України демократичним цінностям та його прагнення набути повноправного членства в європейській спільноті. Тому Стратегія НБ має передбачити й практичні засоби спрямовані на максимальну концентрації наявних ресурсів для самозбереження і розвитку в умовах жорсткої конкуренції та переходу до інформаційного суспільства, національної консолідації і системного прориву України на шляху реалізації життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави. Зокрема, мова йде про заходи, спрямовані на:

захист життя, честі й гідності, прав і свобод громадян України, приведення національних стандартів якості життя громадян до європейського рівня та удосконалення системи судочинства відповідно до європейських стандартів;

розвиток гармонійних, взаємовигідних відносин з усіма країнами та розширення присутності України на світових ринках капіталу, товарів та послуг, яке б відповідало унікальним природним та інтелектуальним ресурсам України, а також у світовому інформаційному просторі.